

Victor Spinei • Gheorghe Iacob • Ionuț Nistor
(coordonatori)

ISTORII ALE MARELUI RĂZBOI ȘI ALE UNIRII DE LA 1918

*Volum al Congresului Național
al Istoricilor Români,
Iași, 29 august - 1 septembrie 2018*

Historica

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

Colecția HISTORICA este coordonată de prof. univ. dr. Alexandru-Florin Platon

Cartea a apărut cu sprijinul finanțier al Ministerului Culturii și Identității Naționale,
prin programul Centenar

Referenți științifici:

Mihai Ștefan CEAUȘU, CS I, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași
Andi MIHALACHE, CS I, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași

Redactor: dr. Tamara BOTEZ

Coperta: Manuela OBOROCEANU

Tehnoredactor: Florentina CRUCERESCU

Foto copertă: *Regele Ferdinand decorând drapelul de luptă al Regimentului 4
Vânători, 10 mai 1917* (ANR, colecția Fototecă, FII 63-10)

ISBN: 978-606-714-540-3

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019

700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947

<http://www.editura.uaic.ro> e-mail: editura@uaic.ro

Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor
(coordonatori)

ISTORII ALE MARELUI RĂZBOI ȘI ALE UNIRII DE LA 1918

**Volum al Congresului Național al Istoricilor Români,
Iași, 29 august – 1 septembrie 2018**

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
2019

Victor Spinei, prof. univ. dr. la Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, membru corespondent al Academiei Române (2001-2015), membru titular al Academiei Române (din 5 iulie 2015) și vicepreședinte al aceluiași for, din 27 noiembrie 2015. Este membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei și *Profesor Emeritus* al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Între anii 2003 și 2011 a fost director al Institutului de Arheologie din Iași. Între lucrările de referință, menționăm: *Moldova în secolele XI-XIV*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982; *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XIII. Români și turani*, Editura Junimea, Iași, 1985; *Moldavia in the 11th-14th Centuries*, Editura Academiei Române, București, 1986; *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Editura Institutului European, Iași, 1999; *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, first edition: Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2003; ediția a 2-a: Hakkert Publisher, Amsterdam, 2006; *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Brill, Leiden-Boston, 2009; *Les Princes Martyrs Boris et Gleb. Iconographie et Canonisation*, Archaeopress, Oxford, 2011; *Mongoli și români în sinteza de istorie ecclaziastică a lui Tholomeus din Lucca / Les Mongols et les Roumains dans la synthèse d'histoire ecclaziastique de Tholomeus de Lucca*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2012.

Gheorghe Iacob este profesor de Istorie contemporană la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Face parte din colegiul redacțional al publicației „Revista de Științe Politice și Relații Internaționale”, editată de Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, și este membru în International Advisory Board al „Eastern Journal of European Studies”. Cercetările sale au fost îndreptate spre analiza fenomenului modernității întârziate, mai ales asupra modului în care societatea românească, aflată la periferia civilizației din Europa Occidentală, a adoptat sistemul modern sub raport politic, economic sau educațional. Dintre lucrările de autor semnificative pot fi menționate: *Modernizare – Europenism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea* (1995); *Universitatea din Iași la 150 de ani / The University of Iasi – 150 years* (2013); *România în epoca modernizării (1859-1939). Towards a Modern Romania* (2013, carte distinsă cu Premiul Academiei Române) și *Rumänien in der Epoche der Modernisierung (1859-1939)* (lansată la Târgul internațional de carte de la Leipzig, 15-18 martie 2018). A coordonat volumele: *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna* (2007); *Iași – memoria unei capitale* (2008) și *Istoria Universității din Iași* (2010; ediția a II-a, 2014). Este secretar științific al volumului VII din *Istoria românilor*, apărut sub egida Academiei Române în anul 2003 (ediția a II-a, revăzută și adăugită, în 2014, la care a fost unul dintre coordonatorii), și coautor la sintezele *Istoria României* (2004) și *History of Romania. Compendium* (2006).

Ionuț Nistor, conf. univ. dr. la Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, director al Muzeului Universității (din 2015). Teme de interes: istoria relațiilor internaționale în secolul XX, minoritățile naționale din Balcani, istoria educației. Între lucrările de referință, menționăm: *Problema aromâna în raporturile României cu statele balcanice 1903-1913*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009; *Identitate și geopolitică. România din sudul Dunării în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial*, Editura Academiei Române, București, 2014; *„Procesul titoismului” în România (1950). Documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015; *Iași - capitală de război. Album*, (coord.), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Istoriile ale Marei Război și ale Unirii de la 1918: volum al Congresului

Național al Istoriciilor Români, Iași, 29 august - 1 septembrie 2018 /

coord.: Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor. - Iași:

Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-714-554-0

I. Congresul național al istoriciilor români (Iași; 2018)

II. Spinei, Victor (coord.)

III. Iacob, Gheorghe (coord.)

IV. Nistor, Ionuț (coord.)

Cuprins

Cuvânt înainte (Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor)	9
Bilanț lapidar al unui mare congres național de istorie (Victor Spinei).....	11

Diagrama unui veac

Statutul istoriei și al istoricului la un secol de la Marea Unire Ioan-Aurel Pop	17
Istoriografia Basarabiei în anul Centenarului (o introducere în temă) Gheorghe Cojocaru	27
Generațiile Unirii Gh. Iacob	47

Din odiscea unei idei: Unirea

De la Adunarea Națională de la Blaj la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia Ioan Bolovan	59
Unirea românilor în „calendarul” Europei moderne Gheorghe Cliveti	73
Contestarea Unirii Basarabiei cu România în istoriografia din RSS Moldovenească Valentin Burlacu	83

Evul sărmelor ghimpate

„Prin muncă și energie spre Ideal”. Considerații pe marginea unui text inedit scris de primul ofițer român căzut în Marele Război Filip-Lucian Iorga	99
Contribuția Școlii Superioare de Război din București la realizarea și apărarea României întregite Adrian Cosmin Teiușanu	113
Voluntariatul militar în marele război – mureșenii români pe câmpurile de bătălie pentru România întregită Milandolina-Beatrice Dobozi	133
Organizarea și activitatea serviciilor de informații românești în 1918 Alin Spănu.....	157

Cerul în tranșee: clerici sub arme

Războiul în mărturii despre cei de „acasă”. Condici parohiale și consemnări oficiale Adrian Onofreiu	171
Clerul Arhiepiscopiei Iașilor în timpul Primului Război Mondial Ionel Moldovan	185
Protopopi ortodocși de pe teritoriul viitoarei Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului și participarea lor la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918 Cosmin Cosmuța	203
Un ierarh controversat din epoca Marii Uniri: Mitropolitul Vasile Mangra, între reabilitarea istoriografică și cea eclesiastică Gabriel-Viorel Gârdan	217
Preotul ortodox Ioan Broșu din Dârstele Brașovului în vîltoarea Marei Război: un capitol al suferinței clerului ardelean pentru idealul întregirii neamului Mircea-Gheorghe Abrudan	231
Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului și Marea Unire Nicolae Chifăr	243

Mondial la nivel local

„Războiul din-lăuntru” reflectat în protocoalele de ședință ale primăriei localității Năsăud (1914-1918) Claudia Septimia Sabău	257
Impactul ocupației străine asupra populației orașului București (1916-1918) Şarolta Solcan	271
„Frontul” din spatele frontului. Implicarea economică a comitatului Bistrița-Năsăud în efortul de război Dorin Dologa	287
Formarea consiliilor și gărzilor naționale în comitatul Arad în 1918. Studii de caz: Pecica, Pâncota și Șiria Sorin Bulboacă	295
Activitatea lui Ștefan Cicio-Pop în anul 1918 Corneliu Pădurean	303

Marile acorduri și micile partituri

Conferința de Pace de la Paris, emanciparea evreilor din România și drepturile minorităților. Observații istoriografice Carol Iancu	317
Afirmarea principiului naționalităților în anii Primului Război Mondial Nicolae Enciu	331

Revendicarea drepturilor naționale de către militarii basarabeni de pe Frontul Românesc	345
Dinu Poștarencu	
Atitudini și poziționări ale germanilor din Banat față de Marea Unire	357
Rudolf Gräf	
O cultură a retrospectivei	
Aniversarea unui an de la Marea Unire reflectată în presa săsească	373
Vasile Ciobanu	
Aniversarea unui an de la Unirea Basarabiei cu România reflectată în presa vremii	387
Gheorghe Calcan	
Românii din Austro-Ungaria în anii „Marelui Război”. Perspectiva surselor vizuale	403
Ioan Cârja	
Memorie și istorie: reprezentări ale anului 1918 cu ocazia Semicentenarului Marii Uniri din 1968	417
Cristian Vasile	
... 203	
... 217	
... 231	
... 243	
... 257	
... 271	
... 287	
... 295	
... 303	
... 317	
... 331	

„Prin muncă și energie spre Ideal”.

Considerații pe marginea unui text inedit scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

Filip-Lucian IORGA*

Primul Război Mondial a fost un eveniment fundamental pentru istoria umanității. A schimbat nu numai granițe, raporturi de forțe și destine individuale, ci și raporturi sociale, influențând evoluția unor întregi categorii ale societății. În contextul mai larg al comemorării Centenarului Primului Război Mondial, al Marii Uniri și al recunoașterii internaționale a României Mari, este necesară o reevaluare istoriografică a transformărilor sociale survenite în teritoriile care aparținuseră Vechiului Regat și care vor face parte, începând din 1918, din România Mare. Elita politică și economică a României fusese reprezentată, înainte de Primul Război Mondial, într-o proporție covârșitoare, de descendenți ai familiilor boierești din Moldova și Țara Românească. După Marele Război, vechea elită primește o dublă lovitură: Partidul Conservator, reprezentantul intereselor marilor moșieri, dispără din prim-planul vieții politice; iar reforma agrară din 1921 pune capăt existenței marilor moșii care reprezentaseră baza economică a familiilor cu origini boierești. Urmașii boierilor nu vor dispărea din politica interbelică, dar autoritatea lor se va transforma într-una de natură preponderent culturală. Forța economică și influența politică se erodau și lăsau în urmă, treptat, doar un influent model cultural. Multe familii „vechi” vor încheia alianțe matrimoniale cu familii din marea burghezie. Vechea elită socială se întâlnea cu noua elită financiară.

Însă, în pragul Marelui Război și în timpul acestuia, oamenii cei mai influenți din România, fie că era vorba de politicieni, de înalți ofițeri, diplomați sau oameni de cultură, erau încă, în marea lor majoritate, urmași de boieri sau îndeaproape înrudiți cu aceștia. De aceea, nu este deloc lipsit de interes să aflăm cum gândeau, cum reacționau, ce idealuri și ce speranțe aveau acești urmași ai boierimii române.

În urmă cu mai mulți ani, am conceput un chestionar, *Memoria elitelor românești*, adresat descendenților actuali ai boierimii române. Prin intermediul răspunsurilor acestora putem avea acces la memoria de familie, cu

* Lect. univ. dr., Universitatea din București, Facultatea de Litere, Departamentul de Studii Culturale, Director General în cadrul Institutului Cultural Român.

mitologizările, erorile și petele ei albe, dar și cu bogăția de detalii care ne pot ajuta să reconstruim cu mai multă fidelitate rolul acestei categorii sociale în timpul și după Primul Război Mondial. În cadrul proiectului *Memoria elitelor românești* am avut și șansa de a putea cerceta numeroase arhive private de familie. Documentele și informațiile referitoare la epoca Primului Război Mondial le-am făcut cunoscute în cartea *Un cântec de lebădă. Vlăstare boierești în Primul Război Mondial* (Editura Corint, 2016).

Însă o astfel de cercetare nu se încheie niciodată. Recent, o arhivă de familie pe care nu o identificasem înaintea publicării cărții, aceea aparținându-i domnului Răzvan Poenaru-Bordea, a scos la iveală un document de mare valoare pentru istoria militară, dar și pentru istoria ideilor și mentalităților românești din preajma primei conflagrații mondiale. Străbunicul actualului deținător al documentului, colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea (1871-1916), a fost primul ofițer român care a căzut în Primul Război Mondial, în chiar prima noapte a războiului, în lupta pentru eliberarea Transilvaniei. O stradă din București îi poartă astăzi numele și o cruce impozantă îi marchează mormântul de la Fundata. În rest, mare lucru nu se mai știe despre primul erou român al Marelui Război.

Gheorghe Poenaru Bordea

Gheorghe Poenaru-Bordea s-a născut la 12 februarie 1871, în București. A fost ofițer de carieră și a avansat în grad într-un ritm cât se poate de obișnuit. În 1894, a absolvit Școala de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București, la 1 februarie 1897 era locotenent de infanterie, la 10 mai 1904 avea gradul de căpitan, era avansat major la 1 aprilie 1913 (a participat și la campania militară din 1913, de la sudul Dunării), iar la 1/14 august 1916 era locotenent-colonel¹. Se afla în fruntea soldaților din Regimentul 30 Dorobanți „Muscel”, al cărui comandant secund era, în acțiunea de neutralizare a punctului vamal austro-ungar Giuvala, de pe șoseaua Câmpulung-Brașov, când a fost împușcat de dușman. A fost, aşadar, la 15/28 august 1916, primul

¹ Vezi prof. Ion N. Nastasia, *Un erou al luptei pentru întregirea neamului: locotenent-colonelul Gheorghe Poenaru-Bordea*, text dactilografiat aflat în arhiva domnului Răzvan Poenaru-Bordea.

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

ofițer român care a căzut în Primul Război Mondial, la Valea Mare-Mateiaș.

În memoriile lui, Grigore Ghica, din ramura Ghika-Kefal (poreclit „Gri-Gri”) își amintește despre atmosfera bucureșteană din prima zi a războiului și despre cum a fost primită vestea despre primul ofițer căzut în luptă pentru eliberarea Ardealului: „Plutea în aer ceva înălțător, entuziasmul era general. Când seara a apărut comunicatul Marelui Cartier, spunând cum trupele intraseră în Ardeal – cu o singură pierdere, un colonel Poenaru-Bordea –, lumea se imbrățișa [...]”². Gheorghe Poenaru-Bordea este menționat, de altfel, doar cu inițialele numelui, și în celebrul roman al lui Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*.

O mărturie până nu demult inedită, și aflată în prezent în curs de publicare la Editura Humanitas, îi aparține lui Constantin Popescu-Vișina (1891-1969)³. Acesta a ținut un jurnal de front, în timpul Primului Război Mondial. Constantin Popescu-Vișina a făcut parte, în timpul Marelui Război, din Regimentul 30 Infanterie „Muscel” și l-a cunoscut pe Gheorghe Poenaru-Bordea, pe care îl descrie ca pe un ofițer mic de statură, cu ochii vii și cărunt, cu o mustață bogată. În cuvântul de îmbărbătare adresat ofițerilor la aflarea veștii intrării în război, Poenaru-Bordea îi îndeamnă să-și îndeplinească „datoria sfântă” de a împlini „visul pe care de o mie de ani îl visează neamul”. Această relatată ne completează imaginea despre ofițerul care, cu doar câțiva ani mai devreme, își detalia credințele și idealurile în textul pe care îl vom publica pentru prima dată aici. Tot de la Constantin Popescu-Vișina aflăm și detalii despre împrejurările morții lui Gheorghe Poenaru-Bordea: în prima noapte a războiului, acesta a pornit înaintea soldaților săi, cu un felinar aprins la piept, pentru a lumina calea ostașilor din compania a 9-a.

O altă scenă, petrecută cu puțin timp înaintea intrării României în război și a morții eroului nostru, este relatată de Ion N. Nastasia: „[Gheorghe Poenaru-Bordea – n.n.] se bucura de o mare stimă, fapt pentru care s-a decis să se dea o masă festivă cu prilejul despărțirii de vechii camarazi⁴. Din întâmplare, ostașul care servea la masă a vărsat pe vestonul maiorului Bordea ulei din salata de vinete; un moment, toată lumea prezintă a rămas împietrită, uleiul și vinul vărsat semnificând o moarte iminentă, proaspătul locotenent-colonel fiind fulgerat de destin. Replica, în glumă, pentru a destinde atmosfera, a venit tot din partea acestuia: «Ei și, dacă trebuie să moară cineva, nu sunt eu mai în

² Grigore Ghica, *Grigri*, Madrid, 1973, p. 89.

³ Îi mulțumesc domnului Ionuț Macri, urmașul lui Constantin Popescu-Vișina, pentru punerea la dispoziție a fragmentului din jurnal privitor la Gheorghe Poenaru-Bordea.

⁴ Este vorba despre camarazii din Regimentul 28 „Negru Vodă”, de unde Gheorghe Poenaru-Bordea a fost transferat la Regimentul 30 Muscel.

vârstă decât voi?»⁵. Iar după ce a fost împușcat, i-ar fi spus ordonanței sale: „Lăsați-mă să mor aici, unde am căzut!”.

Familia primului ofițer român căzut în Marele Război era una de moșneni, de oameni liberi și de stăpâni de moșii. Leagănul familiei se găsea în vechiul sat moșnenesc de pe cursul Ialomiței, Poiana, de unde și numele familiei. De fapt, familia a avut, succesiv sau concomitent, mai multe patronime: Bărbulescu, Târcă, Poenaru, Poenaru-Bordea, Poenaru-Iatan. Arborele genealogic inedit al familiei Poenaru-Bordea se găsește în arhiva Muzeului Național al Agriculturii din Slobozia⁶. Primul strămoș al familiei Poenaru-Bordea, atestat documentar la 1639 și 1668, este, conform lui Alexandru Perietzianu-Buzău, un Barbu Roșul (adică un oștean, un boier de țară). Urmează, pe firul genealogic, Dragomir Bărbulescu (1698), după care filiația prezintă o sincopă și se reia cu ceaușul Târcă, mort înainte de 1765 (ctitorul Bisericii de lemn cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae” de la Poiana, strămutată azi la Slobozia, în grădina Muzeului Național al Agriculturii, și considerată unul dintre cele mai importante monumente istorice din județul Ialomița). Urmează logofătul Stan Târcă Poenaru, mort după 1813, și Răducanu Poenaru, mort în 1829, treti-logofăt, serdar, mare sluger, mare stolnic, ctitor al Bisericii Târca-Vitan din București. Bunicul eroului Gheorghe Poenaru-Bordea este pitarul Grigore Poenaru-Bordea, iar tatăl lui este Dumitru Poenaru-Bordea (1838-1908). Gheorghe Poenaru-Bordea a fost căsătorit cu Angela Marathea și a avut doi copii, Ana (Anișoara), care a fost măritată cu Grigore Ghica, și Dumitru. Familia Poenaru-Bordea se înrudește prin alianță cu familiile Ghika, Prăjescu, Bilciurescu, Broșteanu, Celăreanu, Clinceanu, Craifăleanu, Cutzarida, Filalitti, Geanoglu, Lecca, Maltezianu, Mitileneanu, Mumuleanu, Obedenaru, Paleologu, Pătârlăgeanu, Păcleanu, Penescu, Periețeanu, Poloni, Prezan, Rally, Sachellarie, Stoianovici, Vidrașcu, Wassilko. Dintre rudele prin alianță foarte cunoscute, îi menționăm pe mareșalul Constantin Prezan și pe marele pictor Ștefan Luchian, care a și imortalizat-o într-un faimos pastel pe verișoara lui, Aneta Poenaru-Iatan.

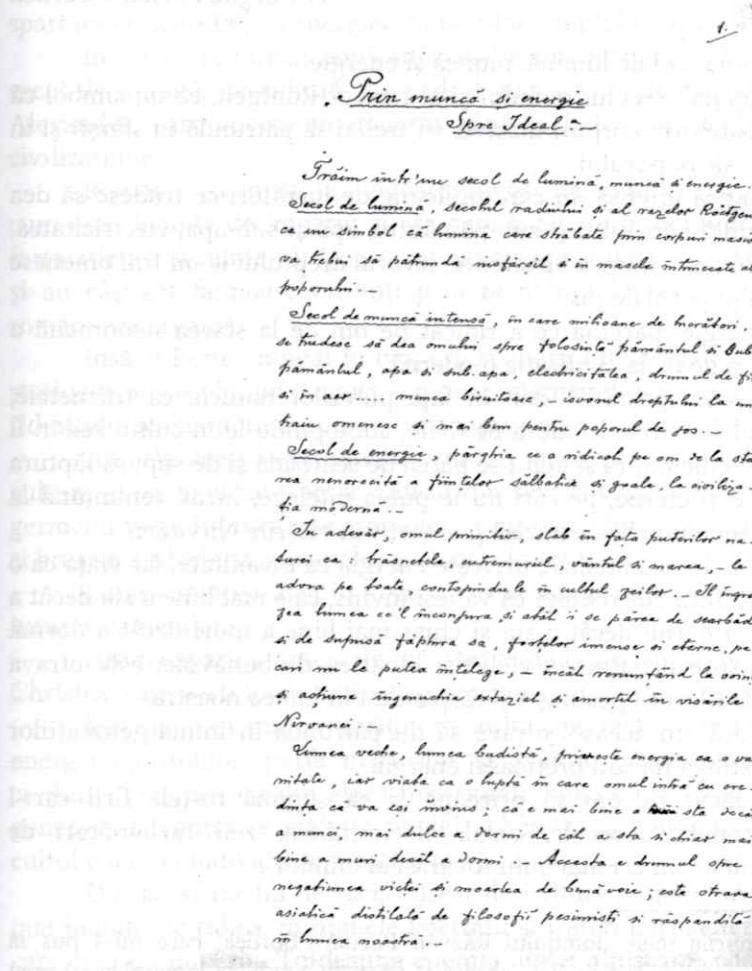
Manuscrisul lăsat de Gheorghe Poenaru-Bordea, descifrat și tehnoredactat de mine și niciodată publicat până acum, este intitulat *Prin muncă și energie spre Ideal* (vezi Anexa 1). Este un eseu dedicat tinerei generații și

⁵ Ion N. Nastasia, *loc. cit.*, p. 2-3.

⁶ *Arbre généalogique de la famille Poenaru et Poenaru-Bordea (originaires de Roumanie, dép. de Ialomița)*, genealogie inedită, tehnoredactată în limba franceză, stabilită de Gheorghe și Andrei Poenaru-Bordea, împreună cu nepoata lor, Catherine Imbert-Lauxerois, cu colaborarea lui Mihai Sorin Rădulescu, pe baza documentelor lui Alexandru V. Perietzianu-Buzău. Corectată, completată și actualizată pe baza cercetărilor întreprinse de Mihai-Alin Pavel. Exemplarul de la Muzeul Național al Agriculturii din Slobozia, tehnoredactat de Mihai-Alin Pavel, 31 ianuarie 2012. Arhiva Muzeului Național al Agriculturii din Slobozia.

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

concentrat asupra idealului național. Scriitura demonstrează erudiție, patriotism, generozitate și viziune. Este o pledoarie pentru muncă și pentru buna orientare a energiilor individuale și colective, având în mod limpede rolul unui manifest pentru unitatea națională. Este și pledoaria unui aristocrat în favoarea meritocrației. Însă, dincolo de revelația punctuală asupra personalității până acum aproape complet necunoscute a lui Gheorghe Poenaru-Bordea, textul vorbește despre mentalitățile și idealurile unei întregi generații din elita socială a României. De altfel, Gheorghe Poenaru-Bordea a avut un frate, magistratul Ion Poenaru-Bordea, născut în 1873, judecător la Clejani, care a căzut și el, în Primul Război Mondial, în octombrie 1916, în Munții Buzăului. Doi frați, doi urmași de boieri căzuți pentru același ideal: întregirea națională.

Prima pagină a manuscrisului „Prin muncă și energie spre Ideal”

Iar gestul aparent nesăbuit al ofițerului poate prea entuziasă în dorința lui de a călca pe pământul Transilvaniei, acela de a purta un felinar aprins în dreptul pieptului, ne poate apărea, metaforic, ca o completare firească a ideilor unui om pentru care întregirea națională și luminarea poporului erau esențiale. Așa după cum ne și arată textul pe care îl veți citi mai jos.

Anexa 1

Prin muncă și energie spre Ideal⁷

Gheorghe Poenaru-Bordea

Trăim într-un secol de lumină, muncă și energie.

Secol de lumină⁸, secolul radiului și al razelor Röntgen, ca un simbol că lumina, care străbate prin corpuri masive, va trebui să pătrundă în sfârșit și în masele intunecate ale poporului.

Secol de muncă intensă, în care milioane de lucrători se trudesc să dea omului spre folosință pământul și sub-pământul, apa și sub-apă, electricitatea, drumul de fier și în aer... munca biruitoare, izvorul dreptului la un trai omenesc și mai bun pentru poporul de jos.

Secol de energie, pârghia ce a ridicat pe om de la starea nenorocită a ființelor sălbaticice și goale la civilizația modernă.

În adevăr, omul primitiv, slab în fața puterilor naturii, ca trăznetele, cutremurul, vântul și marea, le adora pe toate, contopindu-le în cultul zeilor. Îl îngrozea lumea ce-l încconjura și atât i se părea de searbădă și de supusă făptura sa, forțelor imense și eterne, pe cari nu le putea înțelege, încât, renunțând la voință și acțiune, îngenunchea extaziat și amortit în visările Nirvanei.

Lumea veche, lumea budistă, privește energia ca o vanitate, iar viața ca o luptă în care omul intră cu credința că va ieși învins; că e mai bine a sta decât a munci, mai dulce a dormi decât a sta și chiar mai bine a muri decât a dormi. Aceasta e drumul spre negațiunea vieței și moartea de bunăvoie; este otrava asiatică distilată de filosofii pesimisti și răspândită în lumea noastră.

Nicio picătură din această otravă să nu pătrundă în inima generațiilor noastre, ca să nu stingă flacăra prețioasei energii.

Energia a făcut pe om să priceapă și să supună forțele firii cari-l îngrozeau la început. Oceanele, cerul, electricitatea, zeii răzbunători de altădată, au devenit acum cei mai buni tovarăși ai omului.

⁷ Adresez mulțumirile mele domnului Răzvan Poenaru-Bordea, care mi-a pus la dispoziție arhiva familiei și mi-a dat acordul său pentru a publica integral acest eseu scris de străbunicul său. Textul este scris de mână, cu cerneală, și conține 13 file.

⁸ Sublinierile îi aparțin lui Gheorghe Poenaru-Bordea.

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

Numai muncindu-se și frământându-și mintea necontenit, a putut înțelege omul natura și pe sine însuși, pregătind cultul energiei personale, ieșit din increderea în noi însine.

Omul simți că în el e energie de la soare, că scânteile ce licăresc din minte mișcă ființa noastră materială, că supremația minții precedează supremația forței, că pentru cea mai complectă armonie în acțiune trebuie o minte luminată și luminoasă într-un corp sănătos, capabil de a concentra și răspândi energie.

În Grecia veche s-a celebrat cultul energiei intelectuale și fizice. În festivitățile naționale se încununau filosofii, poeții, oratorii, artiștii și atleții.

Bravii din Cotrona primeau onorurile patriei; sculptorii și disputau cinstea de a-i imortaliza și trăiește în istorie Milone din Cotrona; iar tinerii spartani crescute în [...] energiei, au meritat templul nepieritor la Termopile.

Însă Grecia numai după supremația intelectuală a secolului lui Pericle, secol de lumină, de cultură și de ideal elin, avea supremația energiei Marelui Alexandru, care cuceri un imperiu până la Indii, ducând atât de departe o civilizație.

Romanii, cu conștiința vigoarei înăscută, mândri, cu patimi înfrângătoare – cum erau înainte de imperiu și aşa cum ii făcuseră moravurile lor rustice, cu forță atletică și minte sănătoasă, au dat severe și ilustre consulate ori dictaturi și au câștigat faimoase biruinți prin neînvinsa lor energie, al cărei cult la romani era organic.

Însă și Roma, numai în urma dezvoltării intelectuale care atinse culmea strălucirii în secolul lui August și numai întemeind ideea de ordine și legi, văzu ridicându-se energia lui Caesar, care cuprinse vasta împărație romană.

Ambele aceste evenimente istorice, imperiul lui Alexandru, împins de cultura elină, și al lui Caesar, ridicat din severa cugetare romană, purtau încă germanii vieții întunecoase a omului primitiv, sintetizată în practica nemiloasă și brutală a zdrobirii aproapelui și chiar a fratelui.

Lumea rătăcea încă în negura trecutului și nu voia să recunoască frăția tuturor oamenilor.

Atunci apără scânteia divină, steaua de la răsărit, izvorul de lumină, Isus Christos, care vesti lumii iubirea aproapelui.

Din nouă și mare învățătură ieșită din toate suferințele lumii, porni energia apostolilor, jertfa martirilor și avântul cruciadelor pentru triumful credinței creștine; iar din ideea fraternității, abia după 18 secole, pe pământul generos al Franței se înălță roadele libertății și cultul rațiunii, care afirmă cultul energiei individuale printr-o mare revoluție.

Din acest mediu de idei, mișcat de cultura răspândită de enciclopediști mai înainte, se ridică, în numele libertății și fraternității, energia lui Napoleon, care creă un imperiu. Totdeauna energia luptei a fost precedată și determinată de energia intelectuală care se infiltreză în mase prin cultură și nu așteaptă

decât scânteia energiei unui om excepțional ca Alexandru, Caesar sau Napoleon, spre a se făptui mari evenimente istorice.

De când divinul Christ a spus înălțător lumii ce rătacea în întuneric că oamenii sunt frați și să se iubească unul pe altul, s-a schimbat idealul vieții.

A crede altfel ar fi ca delicatețea sentimentelor fraterne, pe cari de 2000 de ani creștinismul le cultivă în noi, să rămână tezaur pierdut pentru omenire și să ne găsim reîntorși la starea brutală a omului primitiv.

Aceasta nu se poate. Castelar a spus strălucit: „Mare e cultul forței, dar mai mare e cultul iubirii”.

În fiecare din noi, viața este rezultatul educației noastre din fiecare clipă, din fiecare zi.

Cu ce ne-am deprins? Ce ne stăpânește?

Marele vițiu, egoismul? Sau marea virtute, jertfa de noi însine?

De aci atârnă direcția în care se îndreaptă și se consumă întreaga noastră energie.

Suntem egoiști sau altruistă? Avari sau generoși? Cârtițe sau eroi?

Eroul, iată idealul; el este cel mai desăvârșit altruist, în el culminează energia și sacrificiul pentru alții, când sfărâmă zalele instinctului de conservare.

Valter Mărăcineanu știa bine ce jertfește pentru patrie când, ridicându-se pe redută, înfipse drapelul țării strigând „Înainte!” în fața gloanțelor; un gest, un cuvânt, iată elocința eroului care, căzând, înalță un neam către ideal.

Eroii apar ca fulgerele, atunci când peste zilele întunecate și înăbușitoare, monotone și trândave ale vieții obișnuite începe a sulfa viforul prefacerilor istorice: războaiele și revoluțiunile, cari răstoarnă, dar și purifică.

Fapta eroilor este ca sunetul unei coarde de harpă, care face să răsune coardele apropiate, vibrațiunile transmițându-se cât mai departe, cu cât mișcarea inițială a fost mai energetică.

Pilda eroilor e sugestivă; Tânărul Caesar, contemplând statuia lui Alexandru cel Mare, zise: „La vârsta mea, acesta cucerise lumea”. De atunci, ca inspirat, că și visa împărația; iar Napoleon avea credința că întrupează pe amândoi.

Pe lângă energia eroilor celebrați în istorie, eroi cari dărâmă tronuri, umilesc regii și sfâșie popoarele, hipnotizează și domină conștiințele în secoli, mai sunt eroii energiei anonime, cari-și dau vigoarea și viața pentru binele lumii, cari se trudesc și pier în fundul minelor, în iadul uzinelor, purtând pe față și pe corp urmele muncii istovitoare, rănilor și schilodirile groaznice.

De câtă iubire și recunoștință e demn omul îmbătrânit și zdrobotit, care și-a închinat toată viața muncii!

Și aceștia sunt eroi, dar decorațiunile lor rămân rănilor și mutilațiunilor, iar gloria – disprețul și uitarea.

Numai poetul plânge astfel:

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

„Câți eroi, lipsiți de slavă
Nu dispar din lupta astă nesfărșită și grozavă
Și sub vijelia soartei câte inimi asuprile
Câți martiri... pe care vremea și uitarea îi înghite”.

Iertați-mi digresiunea, căci în epoca noastră poate supăra apologia celor mici.

În istoria lumii, Italia a dat un model de energie pe Cavour, omul celei mai profunde încrederi în propriile sale puteri.

Când a lăsat gradul său de locotenent de geniu, scrise în membrul său întrebarea: „Care va fi rostul vieții mele pentru ridicarea patriei?”.

A răspuns istoria: mare și admirabil; căci din micul Piemont porni sănătatea și energia ce făuri Italia.

Când, în frageda tinerețe, scria în jurnalul său secret „Parcă văd lucind ziua când voi fi primul ministru al acestei țări”, știa la ce încordare-și încchină toată energia și viața. Cuvântul i s-a împlinit, istoria mărturisește cu câte jertfe și cu câtă strălucire.

Când Cavour, care lucra 20 de ore pe zi, proiecta un tunel care să spargă Alpii și să lege cu orice preț Italia de Franța, mulți îi obiectară:

„Dar sunt greutăți foarte mari!”.

„Nu e nimic, răspunse; să le învingem, iată meritul”.

„Dar suntem mici”, replică altii.

„Nu e nimic. Să devenim mari”. Iată răspunsul omului hotărât, și muntele Cenis fu pătruns de geniul energiei.

Cavour avu o viață de luptă în toate clipele. Ori zile de izbândă cari să deschidă calea altor lupte pentru mai înalt ideal, ori zile de înfrângeri cari făceau absolută reînceperea luptei.

Energia-i oțelise caracterul. Avea credință că va învinge, că picăturile de sânge jertfite rodesc; avea curajul să înfrunte toate furtunile împrejurărilor și astfel lupta și biruia.

Dar noi, Români, n-am desfășurat energia seculară? 2000 de ani, viața încercată a neamului nostru a fost un lung sir de lupte și dureri, în cari au strălucit eroii noștri, împotrivindu-se cu vigoare, când barbarilor cari treceau ca un vifor peste țară, când stăpânirilor străine ce cu cruzime voiau să stingă orice urmă de viață națională. Mulți au vrut să ne sugrume, dar suntem mai vii; sau să ne îngenunche, dar suntem mai sus.

Ne-am păstrat neamul în secoli și l-am apărat cu înverșunare.

Eroii noștri, Mircea, Ștefan și Mihai, luptau înflăcărăți de credință creștină, căci această credință facea legătura și tăria românilor de pretutindeni. Mănăstirile lăsate de ei sunt simboluri vii cari mărturisesc idealul nostru de veacuri.

Regele nostru, viteazul de la Plevna, a întrupat cu mândrie energia neamului.

Când Marele Duce Nicolae, intrând pe neașteptate cu oștile rusești în țară, se grăbi a publica o proclamațiune către români, Domnitorul nostru protestă: „Numai eu sunt în drept a mă adresa poporului meu”.

Când, mai târziu, tot același Mare Duce, după ce nu recunoscuse ajutorul dat de armata noastră la Nicopole, ceru Domnitorului ca trupele române să escorteze 7000 de prizonieri turci, ii răspunse: „Demnitatea armatei române se opune absolut a se însarcina cu conducerea unor prizonieri pe cari ea nu i-a făcut”.

În urmă chiar, după ce rușii amenințați făcură apel la ajutorul nostru, Tânărul nostru Domn arată o supremă energie, într-un moment solemn.

În cartierul general rus, la Gorni Studen, Marele Duce Nicolae întrebă pe Domnitorul nostru dacă are intențiunea să comande însuși trupele sale, la care i se răspunse hotărât: „Aceasta se înțelege de la sine”.

La observațiunea Marelui Duce că se prezintă dificultăți, căci Domnitorul n-ar putea fi pus sub comanda unui general rus, i se răspunse cu mândria unui Hohenzollern:

„Desigur, aceasta este imposibil. Mai lesne pot fi zece generali ruși sub ordinele Mele”.

Împăratul Alexandru, asistând în tăcere la acest dialog, prețui pe omul mare, ii încredință comanda trupelor la înconjurarea Plevnei și faptele au dovedit valoarea eroului nostru.

Mai avem o comoară de energie nesecată, o lume scumpă, pe care nu o iubim și nu o cunoaștem îndeajuns: sunt frații noștri din Transilvania, cari de atâtă amar de vreme păstrează neatinsă limba și neamul, prin biserici și școală.

Nu i-au putut înfrângi, nici îndoi toate împilările și ororile acelora cari-i socotesc numai ca mizerabilitatea plebei contribuabili. Peste frații noștri apasă totdeauna birul de sânge în războiul, căci cu ei se fac primele rânduri ce intră în foc, și tot peste ei apasă dările grele, amenzile și închisorile.

Câte suferință uitate!

Acestea spuse din energia trecutului, să vedem ce ne trebuie nouă pentru a cărmi spre ideal.

Ne trebuie școală de curagiu, de energie, de inițiativă personală; iată educațiunea de făcut generațiilor tinere.

Să ne învățăm a trăi prin luptă, munca și energia noastră proprie, altfel purtăm sabie străină în teacă care ruginește. Nu știm și ne ferim să-o mânuim.

Trebuie să îndrăznim a ne arăta lumii aşa cum suntem noi; e mai frumos și mai demn decât a împrumuta înfățișări străine; poci răpi masca, sufletul nu.

Să avem sinceritatea a sprijini opinioarele și credințele noastre, iar nu a ne cobori săcându-ne gramofonul altora; să scăpăram focul sentimentului nostru, iar nu să tremurăm lângă cenușa altora!

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

Curagiul intelectual este însușirea vitală a omului energetic; numai astfel se ridică deasupra existenței lui trecătoare și e împins la săvârșirea unei acțiuni supraumane.

Omagiile omenirii se cuvin celor afirmativi, cari concep și execută fapte mari, uitând, în hotărârile supreme, că pot spulbera într-o clipă ființa lor trecătoare.

Acestora se dătoresc evenimentele istorice și progresul lumii, ca un dar al energiei.

Vai de cei slabii și șovătorii în viață, ii târăște curentul ca fărâmăturile de plută; ii duce vântul în toate părțile, ca firele de iarbă uscată. Nu sunt oameni, sunt umbre ce nu ating pământul și nici nu lasă urme.

Unuia din aceștia i s-a răspuns:

„Te plângi că nu ai reușit? Vina e una singură. Ai fost hotărât numai pe jumătate, și aşa nu se izbutește”.

„Cu cât trăiesc mai mult, a spus Fowell Buxton, cu atât mă încredințez că deosebirea între oamenii mari sau mici, slabii sau puternici, o face numai energia, hotărârea nestrămutată și lupta statornică... fie că va sfârși cu moarte, fie cu victorie. Aceasta face un om mare dintr-o creatură cu două labe”.

Aceștia se cheamă Cobden, Cavour, Kogălniceanu, Brătianu și alții.

Energia se fortifică prin deprinderea zilnică în actele cele mai neînsemnante. Cine nu e capabil de energie în cele mici, va fi și mai puțin în cele mari.

Cine așteaptă mari împrejurări pentru a face paradă de energie, va fi surprins nepregătit când primejdia se va ivi.

Să ne obiciuim a înainta nu numai pe drum liber și neted, dar și printre râpe și piedici.

Drumul la zei, spuneau cei vechi, e printre stânci, păzit cu fulgere și trăznete... Gloria e să izbutești și te înălță acolo.

Spartanului Tânăr, tatăl său deprins în luptă i-a zis: „Te temi că ai sabia scurtă? Nu e nimic, fii ager, înaintează un pas”!

Caracterul energetic se arată în hotărâri fără tărăgănare.

Să dăm, dar, tinerimii o educație întemeiată pe dezvoltarea energiei fizice și intelectuale, ferind-o de infiltratiunile periculoase ale ideilor de negațiuie a existenței, ca și de lenea contemplativă.

Să o deprindem a căuta fericirea în muncă, cel mai înalt, mai demn și mai autentic titlu de noblețe; în sentimentul superiorității personale și în lupta curagioasă, a scoate din viață tot ce poate da bun nouă și semenilor noștri.

Muncă intensivă, nu *dolce farniente*; pentru că, pe cât de radios este să învingem prin noi însine, pe atât de umilitor e să capitulăm în fața vieții.

Pentru aceasta trebuie să facem să triumfe un regim școlar care să dea tineretului o complectă și armonică dezvoltare a capacității personale fizice, prin higienă și gimnastică, și intelectuală viguroasă, cu tendința întăririi caracterelor.

Să ne ferim a slei energia tineretului în sforțari mintale abstracte, căci victoria este a celor energici, iar nu slăbiți.

Trebuie să pregătim companii și batalioane de bravi și muncitori, mândri și energici, iar nu cete sarbede și stinse, cu înfâțișarea încovoiată a umilitului solicitator de slujbă.

Să nu prețuim mai mult pe cei ieșiți ca paraziții din forme goale; să-șters pentru totdeauna valoarea pergamentelor moștenite. Să nu dăm întâietate celor care ceresc viața de la recomandațiuni și favoruri.

Trebuie să facem să pătrundă în cugete mărele adevăr că, pe cât de înălțătoare și nobilă e munca, pe atât de înjositoare e trândăvia și cerșetoria, sub orice formă.

Viața parazitară zace în intuneric, precum cea cerșită se târăște în umilință.

Nimic nu este de așteptat de la aceștia. Ei nu pot îintrupa vigoarea și conștiința unui popor, ci aceia cari fac din zilele lor scăpitoare de energie un lanț de fapte, un izvor sfânt al ridicării lor și a neamului.

Acestea sunt viețile-ideal, cari s-au ridicat prin ele însese, prin tenacitatea ce le-a întărit caracterul și le-a stabilit ierarhia față cu contemporanii.

Aceștia sunt eroii energiei individuale cari fecundează energia colectivă, întocmai cum fulgerul – scânteie și energie – străbate și zguduie norii, făcându-i să verse ploaia binefăcătoare.

Ei n-au nevoie de meschine, nici gândul spre îmbogățire, din contră acestea le-ar întuneca aureola cu care îi împodobește atâtă de frumos sobrietatea.

Nici nu se încină popularității vulgare, ci mai totdeauna trăiesc retrăși, numai în tovărășia celui mai bun sfătuitor care este singurătatea, ce dă preț reflecțiunii, în casă modestă și tacută, unde făuresc, ca într-un atelier obscur, aripile ce răpesc pe omul de ideal, de la pământ la astri.

Acestora le este rezervată nu recunoașterea zilei de azi, ci omagiu nepieritor al istoriei.

Să nu consumăm ceea ce avem mai scump în noi – energia noastră – în frământări sterile. Să dăm toată puterea vieții noastre pentru acțiuni mari și curate.

Cred că spun un adevăr salutar acestei frumoase tinerimi: „Țineți sus înima voastră fragedă. Dați căldura săngelui vostru generos unui mare ideal și munciți zi și noapte spre a-l atinge”.

Nu vă lăsați pradă gândurilor mici sau deznașdejdi, care e mai rea decât toate, și mai cu seamă nu îngenuncheați pentru făgăduieli cari vă apropie de viața robilor.

Nu așteptați voi, tineri și viguroși, cari aveți comoara în voi însivă, milă și sprijin de la alții. În voi însivă, în inima voastră, este focarul energiei în care se oteleasc armele izbândezi și idealului.

Dar care este cel mai înalt ideal?

Considerații pe marginea unui text scris de primul ofițer român căzut în Marele Război

Noi însine? Familia, orașul sau țara în care trăim?

Nu. Este altul mai mare, care le cuprinde pe toate.

Este neamul, care păstrează tezaurul trecutului nostru de glorie și de lacrimi.

Este ceva în lume mai presus de bogăție și de bucuriile materiale, este marele ideal care călăuzește un neam, ca o stea divină, din strămoși în strănepoți.

Dacă ceva sfânt și mare poate arunca strălucirea peste droia zilelor noastre posomorâte ce se scurg trăgăindu-se într-un noian de preocupări mărunte, e clipa când în inima noastră simțim aprinsă candela iubirii de neam.

Către neam să se îndrepte sforțările culminante ale energiei noastre, căci ce prețuiește pentru o națiune cel bogat sau cel învățat, dacă-i lipsește avântul necesar jertfei pentru ideal!?

Eroii idealului parcă se ridică către piscurile cele mai înalte ale existenței, abia zăresc o licărire din fermecata rază a acelei stele depărtate și, transfigurați, parcă au concentrat în ei atâtă forță din acel ideal, încât au credința că prin energia lor radiantă vor putea, prin toate râpile și stâncile, să atragă acolo sus mulțimea pierdută în întunecimea văilor.

Au virtute din soare eroii idealului; aceeași forță ce răspândește marea astru și resortul energiei lor; cum soarele încălzește și dă viață, tot astfel ei inflăcărează simțirea și o înalță.

Dar pentru împlinirea unui mare ideal colectiv, trebuie ridicată energia colectivă și întărite condițiunile materiale.

Trebuie luminat poporul și noi soldatul, ca să priceapă, să vadă și să se miște spre ideal.

Poeții să-l cânte, realiștii să pregătească acțiunea.

Să fim apostoli ai cultului energiei, dar să nu încinăm energia noastră decât pentru un ideal mare, care pentru noi este:

Luminarea poporului și unitatea națională și pe urmă Unirea tuturor românilor.